

שז"ת בהלכה לשולחן שבת

מאת הרב משה חיים חנונו שליט"א

גיליון מס' 151

הנאה ממלאכה שעשה גוי עבור יהודי בשבת

אם עשה הגוי פעולות אסורות עבור היהודי בשבת, אסרו חכמים על היהודי להנות מתוצאות המלאכה בשבת עצמה, איסור זה תקף גם אם הגוי פעל מיוזמתו האישית וללא בקשה מפורשת מהיהודי¹. גם לאחר צאת השבת, אסרו חכמים ליהנות מהמלאכה מיד, אלא יש להמתין זמן הנקרא "בכדי שיעשו". כלומר, יש להמתין את משך הזמן שהיה נדרש לביצוע המלאכה מתחילתה ועד סופה אילו הייתה נעשית לאחר השבת². ויש פעמים שאסרו חכמים ליהודי להנות מן המלאכה לעולם (לדוגמה: אם המלאכה נעשתה בפרהסיא בניגוד להלכה)³.

מלאכה שעשה הגוי ליהודי בדרך של היתר: אם הגוי קיבל את העבודה לפני שבת תמורת סכום קצוב מראש (קבלנות), ולא התנה איתו היהודי שיבצע את העבודה דווקא בשבת, והגוי בחר מרצונו להשלים את המלאכה בשבת - נחלקו הפוסקים האם יהיה מותר ליהודי להנות מהמלאכה בשבת עצמה: מרן השולחן ערוך התיר להנות ממלאכה זו גם בשבת עצמה⁴, אך הרמ"א כתב שטוב להחמיר ולא להנות ממנה בשבת עצמה. ויש להמתין למוצאי שבת זמן "בכדי שיעשו". בשעת הדחק, כגון שהבגד נחוץ מאוד לצורך השבת ואין לו בגד אחר, ניתן להקל כדעת המתירים⁵.

ראוי לציין שכל החומרה היא דווקא במלאכה גמורה האסורה מהתורה, אך אם המלאכה שעשה הגוי אסורה רק מדברי סופרים (ולא מהתורה), מותר ליהנות ממנה בשבת⁶.

כמו כן, יש אומרים שאף למחמירים, האיסור הוא רק למי שהמלאכה נעשתה עבורו, אך שאר בני הבית או חבריו רשאים ליהנות מהבגד⁷, (ויש המחמירים גם בזה)⁸.

ובמקום שהגוי עושה בחינם באופן המותר כגון שעושה בטובת הנאה⁹, וגמר הגוי את הכנת החפץ בשבת והביאו ליהודי, נחלקו הפוסקים בזה יש אומרים שאף שדנים לזה כמו שקצץ, מכל מקום אסור ללבושו בשבת, כיון שאם היה רואה את הגוי עושה את המלאכה היה צריך למחות בידו אף שעושה בהיתר¹⁰, ואין דינו כקצץ לגמרי, הוא הדין לענין ההנאה מן המלאכה שיש לאסור¹¹, ויש חולקים ומתירים, וכתבו לחלק בין דין מחאה שבעושה בחינם אם ימחה בידו ישמע לו הגוי, מה שאין כן בעושה בשכר לא ישמע לו, אולם לענין לבישת הבגד שלא שייכת סברא זו יש להקל¹².

ודאי לחלוטין), מותר לכתחילה להשתמש בחפץ בשבת לכל הדעות¹⁷.

במקרה שאני יודע שהחליפה היתה מוכנה כבר מערב שבת, האם מותר להיכנס למכבסה בשבת ולקחת את החליפה? ומה הדין אם אני סוחר את הבגד ביד, אלא לובש אותו בתוך המכבסה ויוצא כשהוא עליי?

אף על פי שבמקרה שהמלאכה הסתיימה בהיתר גמור לפני שבת, מותר לכתחילה להשתמש בחפץ בשבת לכל הדעות. אסרו חכמים ליהודי הביא כלים ובגדים מבית האומן בשבת¹⁸, ואפילו אם הולך היהודי למכבסה ולובש שם את הבגד, ויוצא משם

לדעת הרמ"א: ראוי להחמיר ולא ליהנות מהמלאכה בשבת, אלא להמתין במוצאי שבת זמן "בכדי שיעשו". במקרים מיוחדים: אם אין לאדם בגד אחר מכובד לשבת והוא זקוק לחליפה בדחיפות - ניתן להקל כדעת המתירים וללבוש בשבת¹⁴.

כמו כן, אם החליפה הייתה ראויה ללבישה (גם אם לא הייתה מגוהצת באופן מושלם) כבר בערב שבת, והגוי רק השלים את הגיוון בשבת - מותר לכל הדעות להשתמש בה בשבת¹⁵, כיון שהיה ראוי ללבישה כבר מערב שבת בלא זה¹⁶. יש להוסיף, כי בכל מקרה שיש יסוד סביר להניח שהגוי סיים את המלאכה עוד לפני כניסת השבת (אף אם הדבר אינו

מסרתי חליפה לניקוי יבש אצל גוי ביום חמישי, וסיכמנו על מחיר קצוב מראש. ביום שבת בבוקר הביא הגוי את החליפה לביתי (הגוי בחר מעצמו לגהץ ולסיים אותה בשבת). האם מותר לי ללבוש את החליפה לתפילת הבוקר של שבת, או שעלי להמתין למוצאי שבת?

מכיוון שהגוי הוא "קבלן" (עובד לפי מלאכה ולא לפי שעות) והוא בחר לעבוד בשבת מרצונו ללא דרישה מפורשת מצד היהודי, הדין הוא כדלהלן: מעיקר הדין (לדעת מרן השולחן ערוך): מותר ללבוש את החליפה וליהנות מהמלאכה בשבת עצמה¹³. אולם

א לחלק בזה שמה שכתב המשנ"ב כאן להיתר מדובר בתיקון האסור מדרבנן, אך צחצוח הנעל שעשה הגוי הוא דבר האסור מהתורה, ולכן יש להחמיר בזה, וכן כתב בשו"ת בצל החכמה ח"ו סימן יג, ועיין עוד הלכה ברורה סימן רנב בחלק בירור ההלכה ס"ק טו.

16 פמ"ג א"א סוף ס"ק יג, כה"ח ס"ק מג.
17 רמ"א שם משנ"ב ס"ק ל' כיון שיש מקילים בכל עניין, אין לנו להחמיר במקום ספק.

18 גמרא מועד קטן יג ע"א, אין מביאין כלים מבית האומן בחול המועד, ופירשו הראשונים שאיסור זה מפני הטורח, או משום מראית העין שיאמרו הרואים שנתן לו לתקנם במועד, וכתבו הראשונים לאסור מטעם זה אף בשבת, ויש שכתבו לאסור משום עובדין דחול, אולם הב"י כתב לפרש בדעת הר"ן שכל האיסור משום טירחא, וממילא לצורך שבת או יום טוב מותר אף

שמותר הדבר לכולי עלמא, מכל מקום אם גמר הגוי את המלאכה בשבת, אסור להנות מהמלאכה בשבת, כיון שלא קצץ לא סמכה דעתו של הגוי שיתנו לו שכר, ונמצא עושה את המלאכה בשבת לצורך היהודי.

12 תורת חיים סופר ס"ק טו, ועיין עוד בהרחבה הלכה ברורה חלק בירור ההלכה ס"ק טז.
13 שו"ע סימן רנב סעיף ד, ועוד בחזו"ע שבת ח"א עמוד קנח, וכן ח"ג עמוד תפט.
14 רמ"א שם, משנ"ב ס"ק כח, ועיין בה"ל ד"ה שצריך אליו שזה דווקא שאין לו בגד לשבת כי אם זה.

15 מג"א ס"ק יג, אליה רבה ס"ק יא, הגר"ז סעיף יא, משנ"ב ס"ק ל'. אלא שצריך ביאור שהמשנ"ב בסימן שכו ס"ק טז כתב שגוי שצחצח מנעלים עבור היהודי בשבת, אסור ליהודי לנעול את הנעלים בשבת עד מוצאי שבת בכדי שיעשו, וכתב הגר"ז אויערבך בשו"ת מנחת שלמה מהדו"ת סימן כד אות

שם ס"ק יז, בקונה מיני מאכל הנאכלים מיד שיש להחמיר לכולי עלמא, שמסתמא כוונת הגוי שיהנה ממנו מיד.
7 אליה רבה ס"ק י.

8 מג"א ס"ק יב, והמשנ"ב ס"ק כט הביא את המחלוקת בזה, ועיין עוד בתורת חיים סופר ס"ק יח מה שכתב לבאר במחלוקת זו של המג"א והאליה רבה.
9 והיינו לדעות שנתבאר לעיל שמותר למסור בידו את המלאכה בערב שבת, ואף המחמירים שם הודו בזה להתיר אם הגוי התחיל מעצמו ואמר שרוצה לעשות בחינם.

10 וכפי המבואר בשו"ע סעיף ב.
11 הרע"א בהגהות שו"ע ס"ק יז, וכתב שכן משמע במג"א סימן תקטו ס"ק ג, מנחת כהן (משמרת השבת שער ראשון סוף פרק ה), וכתב עוד שכל שלא קצץ אף שעושה הגוי בהיתר, כגון שמסר לו את המלאכה קודם השבת באופן שבשעה שמסר לו היה שהות לגוי לסיים את המלאכה קודם השבת,

1 וטעם האיסור שאם יהיה מותר לו להנות יבוא להקל אף לומר לו מפורש לעשות עבורו מלאכה, משנ"ב סימן רעו ס"ב, ועוד כדי שלא יהנו ממלאכה הנעשית בשביל ישראל בשבת, שגנאי הוא לאדם שיהנה ממלאכת שבת, משנ"ב סימן שכה ס"ק כח, ים של שלמה ביצה פ"ג סימן ד.

2 שו"ע סימן שכה סעיף ו-ח, משנ"ב ס"ק כח.
3 עיין סימן שכה סעיף יד.

4 שו"ע סימן רנב סעיף ד, ועוד בחזו"ע שבת ח"א עמוד קנח, וכן ח"ג עמוד תפט.
5 רמ"א שם, משנ"ב ס"ק כח, ועיין בה"ל ד"ה שצריך אליו שזה דווקא שאין לו בגד לשבת כי אם זה.

6 בה"ל סעיף ד ד"ה שהאינו יהודי בשם המג"א והפמ"ג. אולם עיין משנ"ב סימן שז ס"ק טו שהביא מחלוקת הט"ז עם האליה רבה והתוספת שבת במלאכות דרבנן אם יש להחמיר לדעת הרמ"א, ועיין עוד בשעה"צ

כשהוא לבוש בבגד - אסור¹⁹. אלא אם כן, היהודי חושש שהבגד יגנב או יאבד אם יישאר שם בשבת, והוא זקוק לו לצורך השבת, מותר לקחתו ולהביאו לביתו בצינעה²⁰.

במקרה שבו אדם זקוק מאוד לבגד שנמצא אצל חייט או במכבסה של גוי, האם מותר לשלוח גוי אחר שיביא את הבגד עבורו?

יש אומרים שאסור אף לשלוח גוי כדי לקחת את הבגד מבית האומן הגוי בשבת, ויש מקילים בזה ובמקום הצורך יש לסמוך על דבריהם²¹.

מסר מכנסיים לתיקון מכפלת או הצרה אצל תופרת יהודייה שגרה בשכנותו. הבגד היה מוכן ללבישה כבר ביום שישלח לפני כניסת השבת, אך היהודי שכח לקחת את המכנסיים לביתו. האם הוא רשאי ללכת בשבת לבית התופרת ולקחת משם את המכנסיים?

אסור חכמים ללכת לבית אומן בשבת כדי לקחת כלים או בגדים, וכתב המשנ"ב שהאיסור בעינו גם אם מדובר באומן יהודי והמלאכה הסתיימה מבעוד יום. כיון שהאיסור נובע מחשש של "עובדין דחול" (מעשה של יום חול) וטירחה יתרה בשבת²². אולם, יש שכתבו שבמקרה שמדובר באומן יהודי, הדין קל יותר מאשר באומן גוי, שכן אין כאן חשש ל"מראית עין" (שהרי ברור לכל שהיהודי לא עבד בשבת). ולפיכך אם זקוק מאוד לבגד לצורך השבת, המקל ללכת ולקחת את הבגד מבית היהודי יש לו על מה שיסמוך²³.

גוי שעשה לעצמו מנעלים בשבת, האם רשאי היהודי לקחתם מהגוי בשבת וללובשם?
גוי המכין חפצים או בגדים למוכרם לאחרים,

וסיים את עשייתם בשבת, נחלקו הפוסקים אם מותר ליהודי ללכת ולקחת ממנו חפץ או בגד בשבת, יש שכתבו להתיר בזה כל שלא מדבר עמו על תשלום הדמים, כגון שהגוי מכירו וידוע שיבוא אחר השבת לשלם לו, כיון שהגוי הכין את החפץ בשבת על דעת עצמו, ולא בשביל היהודי, ובלבד שיש בעיר רוב גויים שעושה הגוי את המלאכה בשבת על דעת הרוב²⁴, ויש חולקים ואומרים שללכת ולקחת מהגוי בשבת, יש לאסור אף כשעושה הגוי מדברים השייכים לו, ורק אם הביאם הגוי לבית היהודי בשבת מותר לו לקחת ממנו ולהשתמש בהם בשבת, כל שאינו מזכיר לו את סכום הדמים²⁵, ובמקום צורך יש לסמוך על המקלים²⁶.

אולם אם התחיל הגוי את הכנת החפץ או הבגד בשבת נחלקו הראשונים אם יש לאסור בזה מדין מוקצה ונולד כיון שגמרו בידי אדם הוא²⁷, וכיוצא בזה נחלקו הראשונים בדין פת שאפה גוי עבור עצמו בשבת, והטחינה והאפיה אינם אוסרות כיון שבשביל גויים הם עשויים, ולמעשה כתבו שם הפוסקים שבשעת הדחק או צורך מצווה יש לסמוך על המקלים²⁸, ולגבי בגד לא כתבו להחמיר אפילו שלא במקום הדחק²⁹, וכתבו האחרונים שדווקא לגבי דברי מאכל החמירו יותר שמא יבוא לומר לגוי להכין עבורו בשבת³⁰, ויש שכתבו להחמיר אף לגבי בגד וכתבו שכל היתר הפוסקים בבגד שהכינו הגוי בשבת, דווקא שכבר התחיל עשייתו קודם השבת, וגמר עשייתו בשבת, שבזה חשוב גמרו בידי אדם, אך אם התחיל וגמר את הבגד בשבת אף שעשה עבור עצמו יש להחמיר ורק במקום הדחק או צורך מצווה יש לסמוך על המקלים³¹.

במהלך "שבת חתן" רבת משתתפים, שמו לב המארגנים כי מלאי הכוסות והכלים החד-פעמיים עומד להיגמר. האם מותר בשבת להיכנס לחנות של גוי הנמצאת בקרבת מקום, לקחת חבילות כוסות ולומר לבעל החנות שייערך חשבון על התשלום במוצאי שבת? ומה הדין אם קיימת חנות של יהודי (למשל במחסן של שכן סוחר), האם מותר לקחת משם כלים בצורה דומה?

בנוגע לחנותו של גוי שאינו אומן (כלומר, סוחר המוכר סחורה מוכנה ולא כזו שהוא מתקן בעצמו), קיימת מחלוקת בין הפוסקים. יש המחמירים ואוסרים לקחת ממנו חפצים בשבת משום "עובדין דחול" (מעשה של יום חול)³². אולם, דעתם של רוב האחרונים היא להקל בדבר, ובלבד שלא יזכיר סכום כספי ולא יקצוב מחיר בשבת, אלא ייטול את החפץ ויסדיר את התשלום לאחר השבת. הטעם להיתר זה הוא שאין כאן את הגזירה המיוחדת של "בית האומן", ולכן כל שנעשה לצורך השבת ובלי דיבור של מקח וממכר - מותר³³. לעומת זאת, ללכת בשבת ולקחת חפצים מחנות של יהודי אם הוא מוכר סטונאי שלא מוכר ליחידים, ומקפיד למכור רק בכמות גדולה - אסור לקחת ממנו אפילו אם הדבר נעשה בצנעה וללא הזכרת מחיר. הסיבה לכך היא שסחורה העומדת למכירה בחנות של יהודי נחשבת "מוקצה מחמת חסרון כיס", כיוון שהבעלים מקפיד עליה שלא תיגזק עד שתימכר, ולכן אסור לטלטלה בשבת³⁴. אבל אם הוא מוכר ליחידים מותר לקחת ממנו ללא הזכרת סכום, ויבואו חשבון רק לאחר השבת. איסור זה אינו קיים בחנות של גוי, כיוון שעל פי ההלכה אין דין מוקצה בחפצים השייכים לגויים.

מד ס"ק" שכתב לבאר באופן אחר שהשו"ע לא הביא בסימן שח דעת האוסרים בנולד כלל, ולענין פת שאפה גוי בשבת אין זה משום גולד אלא משום שהוא כדון גרוגרות וצימוקים וכו' עיי"ש עוד.
32 תוספת שבת ס"ק יט, מחצית השקל ס"ק טו, פמ"ג א"א ס"ק טו.
33 מג"א ס"ק טו, הגר"ז סעיף יג, חסד לאלפים ס"ק ג, חיי אדם כלל סג אות ד, (וכתב לדיין כן מדברי הראב"ה והגהות אשר"י שהובאו בב"י שכתבו "ולקחם מחנות" ומבואר שאין איסור ללכת ולקחת בזה, והיינו לאפוקי מבית האומן), וכן הכרעת המשנ"ב ס"ק לג שאפשר שיש להקל.
34 עיין ב"י ריש סימן שיח על פי הרמב"ם פכ"ה ה"ט, וביאר שהיינו כשמקפיד עליהם שלא יפסדו אף על פי שאינם יקרים ביותר, כיון שהם מוקצים לסחורה אסור לטלטלם, ומה שכתב המגיד משנה פכ"ה ה"ד שאם יש לו כלים המוכנים לסחורה והוצרך להם בשבת מותר לטלטלם היינו כשאנו מקפיד עליהם, וכן פסק הרמ"א בהגה שם סוף סעיף א, הגר"ז סעיף ג-ד, בא"ח פרשת מקץ הלכה ה. אולם כלי סחורה של גוי אינם מוקצים, שאין מוקצה בשל גוי כמבואר בשו"ע סימן תצח סעיף ג, רמ"א סימן שי סעיף ב וסימן תקח סעיף א.

לצורך השבת, אך לטעם של עובדין דחול יש לאסור, והניח דבר זה בצ"ע.
23 הלכה ברורה הלכה יח ובירור ההלכה שם ס"ק כא שיש להקל בזה כשהוא לצורך השבת, בצירוף דעת הב"י בשם הר"ן שכתב להקל אף לקחת מבית הגוי בכל עניין.
24 כן פסקו הב"י והרמ"א סעיף ד, וכן הסכימו לדינא הלבוש סעיף ד, נחלת צבי עטרת צבי ס"ח, ועיין עוד אליה רבה ס"ק יג, והחמד משה ס"ח, ובתורת השבת ס"ק יג, שכתבו לדחות את סברת החולקים שאסרו בזה.
25 מג"א ס"ק טו, הגר"א ס"ק יח, תוספת שבת ס"ק יט, פמ"ג א"א ס"ק טו, הגר"ז סעיף יג, משנ"ב ס"ק לג, ערוך השולחן סעיף טז.
26 הלכה ברורה הלכה יט.
27 הובא בב"י סימן רנב סעיף ד, בה"ל ד"ה מותר לישראל.
28 שו"ע סימן סימן שכה סעיף ד, וכן נראה דעת הרמ"א שלא הגיה כלום על השו"ע בזה.
29 כן הכרעת הרמ"א בסימן רנב סעיף ד שפסק דין זה בפשיטות.
30 בה"ל סימן שכה סעיף ד ד"ה יש אוסרין בתירוץ הראשון.
31 בה"ל שם בתירוץ השני על פי המג"א בשם הים של שלמה, ועוד בפמ"ג סימן רנב א"א ס"ק טו. ועיין עוד חזו"א סימן

התוספת שבת ס"ק יח, והפמ"ג א"א ס"ק יד לאסור בזה שאמנם אין בזה מפני מראית העין, מכל מקום עדיין יש בזה משום עובדין דחול שאסור אפילו על ידי גוי, כיון שהוא שלוחו של היהודי, ובמאמר מרדכי ס"ק ד וס"ק ז כתב שיש לאסור בזה גם משום מראית העין שהרי יראו את הגוי הולך בשליחות היהודי לבית הגוי, וחוזר ומביא את הכלי לבית היהודי, וכן כתב הגר"ז סעיף יג, וכן פסק המשנ"ב ס"ק לא, אולם האליה רבה ס"ק יב העיר שבראשונים מבואר הטעם משום טורח ואם כן לצורך שבת יש להקל, ועוד שעל ידי גוי לא שייך הטעם של טרחא, ולא עובדין דחול, ועוד שהב"י והב"ח כתבו את הטעם של מראית העין, והסכימו עמו החמד משה ס"ק ד והתורת חיים סופר ס"ק כ שיש להקל בזה על ידי גוי, עיין בשע"צ ס"ק כח, וכתב בהלכה ברורה הלכה יח ובחלק בירור ההלכה סוף ס"ק כ שהנראה להלכה שבמקום צורך שפיר יש לסמוך על המקילים בזה, שהרי יש לצרף מה שכתב הב"י בדעת הר"ן להתיר לקחת את הבגד מבית הגוי אפילו היהודי עצמו. משנ"ב ס"ק לב ושע"צ ס"ק כט, ובבה"ל ד"ה מבית האומן כתב להסתפק כשהוא לצורך השבת, וכתב לתלות זה בטעמי האיסור שמשום מראית העין לא שייך בזה, ולטעם של טורח יש להקל

להביא מבית האומן, ולא חוששים בזה למראית העין כיון שיאמרו שכנראה הגוי גמר את הכנת הבגד או הכלי מבעוד יום, ורק לא הספיק היהודי ללכת וליטלו, ואף אם גמר בשבת את המלאכה אולי קצץ עמו את שכרו והיה זה בהיתר והגוי על דעת עצמו עשה, ולא יבואו לחושדו, אך הסכמת האחרונים לאסור ללכת ולקחת את הבגד או הכלי מהגוי לכולי עלמא, וכתבו כן גם בדעת השו"ע שלכן השמיט מה שכתב בב"י, וכתב בסתם שמוותר ללבוש את הבגד, ולא כתב במפורש שמוותר גם ללכת ולקחת מהגוי, וכן פסקו המהריק"ם בהגהות ערך לחם, הלבוש סעיף ד, הדרישה ס"ק א, ואף לצורך השבת מבואר לאיסור בעולת שבת ס"ק ג, נחלת צבי עטרת צבי ס"ק ו, אליה רבה ס"ק יב, תוספת שבת ס"ק יח, פמ"ג א"א ס"ק יד, הגר"ז סעיף יג, משנ"ב ס"ק לא, כה"ח ס"ק מד.
19 כן כתב הלבוש סעיף ד, והביאוהו להלכה הנחלת צבי עטרת צבי ס"ק ו, והמשנ"ב ס"ק לא, ועוד בהלכה ברורה הלכה יח.
20 בה"ל ד"ה בשבת ויום טוב.
21 המג"א ס"ק יד כתב שאפשר שאסור, ודלא כעולת שבת ס"ק ג שכתב בטעם האיסור מפני מראית העין וממילא לפי זה בגוי לא שייך מראית העין, וכן כתבו